

ATATÜRK HAKKINDA ŞİİRLER (1915- 1938) BUNLARIN TARİH VE EDEBİYAT BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

FEVZİYE A. TANSEL

Türk edebiyatının yeni devirleri üzerinde çalışanlar için, henüz ciddi olarak işlenmemiş, ele alınması gerekli konulardan biri de Atatürk hakkında yazılmış olan eserlerdir. Hâtıra, Roman, Hikâye ve başkaca nevi'lerde-kilerden daha çok şiirlerde ondan bahsedildiği gibi, yine muhtelif nev'iler-de ona ayrılmış eserlerimiz de vardır.

Elimizde, Atatürk hakkında yazılanları içine alan başlıca altı bibliyog-rafiya bulunmaktadır; 1941 - 74 yılları arasında yayımlanan bu eserlerden ba'zılarında yer-yer, ba'zılarında ayrı bir bölüm hâlinde onun için yazıl-mış şiirlerin künyeleri verilmiştir.

Mustafa Kemal için halk ve aydın sınıf şâirlerimizin söyledikleri, yaz-dıkları şiirlerin çokluğu, bunlardan seçilmiş, daha doğrusu derlenmiş örnekleri içine alan, sayıca yüzü aşan antolojinin yayımlanmasına yol aç-mıştır. Bunlar, Muallim Şerif Mikâil Gürfiliz'in *Ata'ya Gözyaşları* adlı 1938'de basılan, dergi ve gazetelerden derlenmiş kırksekiz şiiri içine alan antolojisinden sonra, 1959'a kadar bu nevi'de neşredilen eserler sayıca çok olmadığı gibi, az-çok emek de verilerek hazırlanmıştır. N. Sâmî Özer-dim'in *10 Kasım - 31 Aralık, 1938 Günlerinde Türk Basınında Atatürk için Yazılmış Yazıların Bibliyografyası* 1958'de; Muzaffer Gökman'ın *Atatürk ve Devrimler Bibliyografyası*'nın 1957 - 74 yıllarında muhtelif basımları dolayı-sıyla hakkındaki şiirleri içine alan antolojiler yalnız sayıca değil, sayfa ade-di bakımından da artmağa başlamıştır. Bunların çoğu, bu nevi'de daha önce yayımlanmış antolojilerdeki şiirlerin aktarılmasıyla, sözünü ettiğimiz bibliyografyalardan faydalanılarak yapılmış eklemelerle meydana getiril-miştir; bu yüzden, bir kısmındaki şiirlerin yarından çoğunun *Ağıt'lar* oldu-ğu görülür. Kolayca hazırlanıveren, sürümü de yolunda giden böyle eser-lerin birleşik yanlarından biri, çoğunda, metinlerin gelişi-güzel sıralanması ve nereden alındığını bildiren kayıtlara yer verilmeyişi, bir başkası ise, me-tinlerin aydın sınıf şâirlerimizin yazdıklarından seçilmesi, ba'zılarında halk şiirlerinin pek az, hattâ hiç bulunmayışıdır. Yalnız halk şâirlerimizin eser-lerinden seçilen örnekleri içine alan bir tek antolojimiz vardır: Dr. Sâmî

Sakaoğlu — Dr. Turgut Günay'ın hazırladığı, Erzurum Atatürk Üniversitesi tarafından, 1974'de yayımlanan *Halk Şiirinde Atatürk...*

Yalnız aydın sınıf değil, halk şâirlerimizin de Mustafa Kemal için şiirleri üzerinde duracağımız bu makalemizin malzemesi, ötedenberi araştırdığımız gazete, dergilerin taranması, birkısımının adı Mustafa Kemal'le hiç ilgili olmayan muhtelif kitap ve şiirlerin incelenmesiyle elde ettiğimiz notlara dayanmaktadır. Şiirleri, yansıttıkları vak'a ve hâdiselerin geçtiği zamâna göre, kronolojik sıraladık. Bu arada, her şâirin, yazılış tarihi, bu bilinmiyorsa, neşredildiği zamân bakımından en önceki şiirinden başlayarak, ondan sonra yazdıklarını da sırasıyla ele aldık. Böyle bir sınıflandırma dolayısıyla, yalnız o tarihî vak'a ve hadiselerle ilgili şiirleri değil, her şâirin onun hakkındaki, konu ve işlenen fikir yönünden çok değişik ve zengin şiirlerine âit bilgi, bunların san'at değerini anlatan örnekler vermeğe çalışacağız¹.

Şiirimizde Mustafa Kemal adı, önce, Mehmed Emin Yurdakul'un *Ordu'nun Destanı*'nda yer almıştır. 18 Mart, 1915'de kazandığımız Çanakkale deniz zaferi ardından yazılmağa başlanılan bu eser, 28 Eylül, 1915'de tamamlanmış, aynı yıl ilk baskısı yayımlanmıştır. Mustafa Kemal adı, eserin X'uncu bölümünün ilk dördlüğünde, 10 Ağustos, 1915'de, idâre ettiği Anafartalar Cebhesi taarruzunda düşmanı geriye atması dolayısıyla Çanakkale kahramanlarının sembolü olarak görülür :

Ey, bugüne şâhid olan sarp hisarlar!
Ey, kahraman Mehmed Çavuş Siperleri!
Ey, Mustafa Kemaller'in aziz yer'i!
Ey, toprağı kanlı dağlar, yanık yarlar!

1915 Haziran'ında Karârgâh Umûmî İstihbârât Müdürlüğü'nün da'veti üzerine otuz kadar şâir, ressam, bestekâr, v.b. san'atkâr, Temmuz'un 15'inde İstanbul'dan hareketle Çanakkale'ye gitmişlerdir. Kılıcın kaleme ve bütün san'at vâsıtalarına bu yol göstericiliği, askerin cevherine,

¹ Bu çalışmamız, *Belleten*'de yayımlanan iki incelememizde verilen bilginin kısaltılması, kaydettiğimiz örneklerden bazılarının seçilmesi ile hazırlanmıştır; gerekli dip-notlar için bu makâlelerimize bakılabilir: *Atatürk Hakkında Ozanlarımızın Söylediği Şiirler (1919 - 1938)*, c. XLII., nu. 167, Temmuz, 1978, s. 465-94. — *Atatürk Hakkında Aydın Sınıf Şâirlerimizin Yazdığı Şiirler (1915 - 1938)*, c. XLV, nu. 177, Ocak, 1981, s. 287-325. Bunların basımından sonra elde ettiğimiz bilgi ve örnekleri, bu incelememiz dolayısıyla dip-not olarak vermiş bulunuyoruz.

milletin kâbiliyetine dâir gördükleri, duydukları şeyleri yazıp tasvir etmeleri içindi. Bu hey'ette bulunan İbrâhim Alâaddin Gövsa, hâtıralarında Kemal-yeri hakkında da bilgi vermiştir: Mareşal Liman von Sanders Karâr-gâhı'ndan birbuçuk saat ötedeki Kemal-tepe'ye gelmişler, orada arabadan inip on dakika kadar yürüyerek Kemal-yeri ismindeki, siperle hâkim yere gelmişlerdir; "Kemal-yeri, Ondokuzuncu Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey'in Arı-burnu'ndaki muvaffakiyyâtına mukâbil, ona nisbetle tesmiye edilen mevki²" diyor. İşte, Mustafa Kemal adı, şiirimizde önce, *Ey, Mustafa Kemaller'in aziz yer'i mısra'*nda perçinlenmiştir.

M. Emin Yurdakul'un 25 Şubat, 1923'de tamamladığı *Mustafa Kemal* adlı eseri ile, sonraları yazdığı *Devrim*, bütünü ile onun hakkındadır; *İstiklâl Destanı* ile *Kurtarıcı*'ya adlı şiirlerinde de ondan yer-yer bahsedilmiştir.

Yunan kuvvetlerinin 15 Mayıs, 1919'da İzmir'de karaya çıkıp topraklarımızı ele geçirmeğe başlamasından, Mustafa Kemal'in 27 Aralık, 1919'da arkadaşları ile Ankara'ya gelip yerleşmesinden sonra, anonim halk şiirlerimizde onun adına sık-sık rastlamaktayız. Böyle şiirlerden en eskisi, Hâmid Zübeyr Koşay'ın 1928'de Sandıklı'da tesbit ettiği, Mehmed-cik ağzından söylenilmiş gibi tertiplenen,

Atımı bağladım delikli daşa
Oniki Kaymakam bir Kemal Paşa
Yaşa Kemal Paşa, sen binler yaşa
Askerin yürüsün dağınan daşa².

dörtlüğünü içine alan *türkü*'dür.

Ruslar'ın 1878'de, Türk-Rus Savaşı'nda ele geçirdikleri Kars, 3 Mart, 1918'de Brest-Litovsk Andlaşması ile Türkiye'ye bırakılmıştır; Taşnak Ermeniler buna karşı koymuş, 24 Nisan 1918'de Kars'ı ateşe vermekle başlayan mücadelelerinden "altı ay kadar sonra, burada kalan Türk kuvvetleri Mondros Bırakışması hükümlerine göre geri çekilmeğe başlayınca, 6 Kasım, 1918'de", Kars İslâm Şûrâsı adı verilen, geçici, yerli bir Türk idâresi kurulmuştur. Bu idârenin, "17-18 Ocak, 1919'daki kongresinde, Batum'dan Nahcivan'a kadar uzanan sahalardaki yerli Türk ahâlisi ile, top-

² Mehmed Tuğrul, *Çal Köylerinden Derlenmiş Türkü, Mânî, Nizni, İlâhî ve Tekelermeler üzerine (Türk Halkbilim Araştırmaları - 1977)*, Ankara, 1979, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 242. Bu incelemede, İzmir'in kurtarılmasıyla ilgili, Kemal Paşa adı da geçen, anonim bir şiir daha vardır. (Bk., *Belleten*, s. 470, not - 10).

raklarını Ermeni ve Gürcüler'e karşı koruyan Millî Şûrâ'ya Cenûb-garbî Kafkas Hükûmeti adı verildi. 12 Nisan, 1919'da İngilizler bu hükûmet merkezini Kars'ta dağıtarak ertesi gün buraları Ermeni idâresine bıraktılar; Ardahan ile Poshof da Gürcü işğaline uğradı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Kâzım Kara-Bekir Paşa idâresindeki XV. Kolor-du'su, Ermeni kuvvetlerini bozguna uğratarak" Kars'ı, 30 Ekim, 1920'de ele geçirmiştir. İşte, Kars'ın bu ikinci kurtuluşundan duyulan sevinci, Kars çevresindeki halk şâirlerimiz destanlarında yansıtmışlar, Kâzım Kara-Bekir'i, Mustafa Kemal'i, başka kumandanları da minnetle anmışlardır. O günlerde yirmibeş yaşlarında olan Bardızlı Âşık Nihânî ile, Kars'ın Kalo-köyü'den, 1939'da seksen yaşlarında bulunduğu söylenen Âşık Kahraman'ın destanlarında, Kemal Paşa'nın da anıldığı birer kıt'ayı veriyoruz:

*Kemal Paşa teşkilâtı bitirdi
Kâzım Paşa Kars'ı aldı oturdu
Halil Bey kurt gibi sürdü götürdü
Sonra yalın-kılıc Yunan'a döndü*

*Kemal Paşa Meclis başında durur
Kara-Kâzım Paşa serdârdır yürür
Hâlid Paşa önden çevirir vurur
Düşmanı alt-eden merdân bizde var*

Birinci İnönü zaferi kazanıldıktan (4-6 Ocak, 1921) sonra, 13 Ocak'taki Birinci Büyük Millet Meclisi toplantısında birçok Millet Vekili kürsüye gelerek ordularımıza, aziz şehidlerimize, kahraman kumandanımıza saygı ve teşekkürlerini bildirmişlerdir. Meclis Reisi Mustafa Kemal, o günki konuşmasını şöyle bitirmiştir :

"Arkadaşlar, Muhiddin Bey'in gâyet kıymetli sözlerinin hâsıl ettiği hissiyyâta tercemân olmak üze bir-iki kelime 'arz edeceğim. Milletimiz bu gün, bütün mâzisinde olduğundan daha çok ve ecdâdından daha çok ümid-vârdır. Bunu ifâde için şunu 'arz ediyorum. Kendilerinin ta'biri vec-hile, Cennet'ten vatanımıza nîgeh-bân olan merhûm Nâmık Kemal demiştir ki,

*Vatanın bağrına düşman dayadı harçerini
Yok mudur kurtaracak bahtı karâ mâderini*

"İşte bu kürsüden, bu Meclis-i âli'nin Reis'i sıfatıyla hey'et-i 'âliyyeni-zi teşkil eden bütün a'zânın nâmına ve bütün millet nâmına diyorum ki,

*"Vatanın bağına düşman dayasın hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı karâ mâderini!"*

N. Kemal'in sözünü ettiğimiz beyti, Türk-Rus Savaşı'nda uğradığımız bozgundan, Berlin Andlaşması'ndan (13 Temmuz, 1878) sonra, Midilli'de iken Hikmet Bey'le birlikte yazdıkları *Vatan Mersiyesi*'nin her kıt'asının sonunda yer alan kavuştak beytidir; Mustafa Kemal tarafından günün şartlarına uygun olarak değiştirilen mısra'ı, onun bu konuşmasını dinleyen bir Millet Vekili tarafından *tazmîn* edilmiş, beş kıt'alık bu Bulunur Kurtaracak adlı müseddes, 15 Ocak, 1921 tarihli *Hâkimiyyet-i Milliye*'de yanyana üç yıldız (***) işaretiyle yayımlanmıştır.

Halil Nihad Boztepe'nin İkinci İnönü Savaşı'ndan (28 - 31 Mart — 1 Nisan, 1921) hemen sonra yazdığı *"Mustafa Kemal için"* *Kasîde*'sinden başka, Sakarya Savaşı dolayısıyla (29 Ağustos — 13 Eylül, 1921) *Mustafa Kemal Paşa* adlı,

*Ben kimim, dağ başında bir Pâşa
"Sâhib-i hükm ve sâhib-i da'vâ"*

beyti ile başlayan bir şiiri de vardır; bunlara, ona sunduğu 1923'de, Cumhuriyet'in i'ânından sonra yazdığı *Kasîde-i Vatan*'i ile, sonunda 19 Şubat, 1924 tarihi bulunan *Gazel*'ini de katabiliriz.

Sakarya zaferi (23 Ağustos — 13 Eylül, 1921), birçok şâirlerimizin Mustafa Kemal hakkındaki şiirlerinin ilk basamağı olmuştur. İşte, Suhâ Zahir imzâlı, zaferin sona erdiği gün, 13 Eylül, 1921'de Bolu'da yayımlanan *Derdli* gazetesine ilâve olarak basılan ve orduya dağıtılan, Garb Cebhesi Kumandanlığı'nın isteği üzerine tekrar birkaç bin nüsha neşredilip orduya gönderilen *Mehmedcik'in Sakarya Destanı*.. Mehmedcik ağzından söylenilmiş gibi tertiplenen, harbin muhtelif safhaları baştan-sona canlandırılan, tarih ve edebî kıymet bakımından mühim ve çok güzel olan bu destanın Mustafa Kemal'den bahsedilen kıt'alarından ikisi :

*Mustafa Kemal'e Hak oldu mu'în :
Orduyu bozgundan eyledi emîn;
Bir gece uğraşıp sabaha değin
Düşmanlara kurdu bir eyi kapan!*

.....

*Çıkmağa başladı Gâzî'nin sözü,
Her zaman Tanrı'ya doğrudur özü;*

*Kör oldu Yunan'ın çıkası gözü,
Fırâra yüz-tuttu kaldırıp taban!*

Ali Ekrem Bolayır'ın, *Hoşnud musun Paşa Baba* adlı şiirinin bir kıt'ası:

*Süngülerin uclarından Yıldız-yıldız doğdu vatan!
Türk alnında yeni doğan Hak güneşi benzer sana;
Hoşnud musun Paşa Baba?*

Bu şâirimiz, sonraları, çocuklar için yazdığı *Cumhur Reisi*'nde, İstiklâl Savaşı'mızın milletimize neler kazandırdığını anlatıp duyurmağa çalışmıştır:

*Mustafa Kemal adını Defterin başına yazın
Onun büyük simâsını Küçük kalbinize kazın*

Sakarya zaferi üzerine yazılanlara, Naim Hâzım'ın *Büyük Ordumuz'a*, Zeki Fâhri'nin, *Büyük Serdâr'ına İthâf* ettiği *Sakarya* başlıklı şiirini de katabiliriz.

Muzaffer Hâmid, *Kahraman Türk Askeri*'ne adlı, sonunda Ankara 1337 (1921) tarihi bulunan şiirinde, Anadolu ve Tırakya'da Yunanlılar'ca ele geçirilen vatan topraklarımız, bu arada 1921 Temmuz'unda Bursa ve Edirne'nin işgâli üzerinde durmuş, askerlerimizin ve *Şu Şanlı Rehber'i, asker unutma, candan sev* mısra'ıyla anlatmak istediği Mustafa Kemal'in kahramanlığını, yol göstericiliğini öğmüştür.

Halk şâirlerimizden Baba Sâlim (doğumu: 15 Mart, 1887)'in M. Kemal için ilk şiiri, onun 5 Ağustos, 1921'de Büyük Millet Meclisi'nce Başkumandanlık'a getirilmesi ve Sakarya zaferi (13 Eylûl, 1921) üzerine söylenen,

*Mustafa Kemal Paşa, Hakk'ın Arslanı
Nûr ile doludur cism ile canı
Parladı göğsünde zafer nişanı
Yaşasın Türkler'in Başkumandan'ı*

dörtlüğünü de içine alan *Zafer Destanı*'dır. Şâirin, Gâzî hakkında üç şiiri daha vardır.

İstiklâl Savaşı'mızla ilgili millî bir destanımız var; söyleyeni belli değil... Cebheden-cebheye koşuşan askerlerimizin söylediği bir destan...

Meydana gelişi de millî destanlarımız gibi.. Elimize geçen ilk şekli iki dördlüktür; Mustafa Kemal'den söz edilmemiştir; onun, 27 Aralık, 1919'da arkadaşları ile birlikte Ankara'ya gelip yerleşmesinden sonra söylenildiği anlaşılr:

<i>Ankara'nın taşına bak</i>	<i>Gözlerimin yaşına bak</i>
<i>Biz Yunan'a esir olduk</i>	<i>Şu Feleğin işine bak</i>
<i>Ankara'da harb olacak</i>	<i>Tarihlere şan dolacak</i>
<i>(Biz) Yunan'a esir olursak</i>	<i>Yüzümüze âr olacak</i>

Destanın ikinci varyantı yine iki dördlüktür; ikinci dördlüğünde, ilk şeklinden farklı olarak üçüncü mısra'ı değiştirilmiştir :

<i>Ankara'nın taşır yolu</i>	<i>Sağı-solu asker dolu</i>
<i>Yetiş Kemal Paşa-Kolu</i>	<i>Kan ağılıyor Anadolu</i>
<i>Ankara'nın taşına bak</i>	<i>Gözlerimin yaşına bak</i>
<i>Biz düşmanı esir aldık</i>	<i>Şu feleğin işine bak</i>

Bunun, zaferle sona eren Birinci ve İkinci İnönü Savaşı sırasında söylenildiğini sanıyoruz. Aynı destanın daha sonraki varyantının ilk dördlüğü bir öncekinin aynıdır; onun dışındaki dördlüklerini veriyoruz :

<i>Yağmur yağar için-için</i>	<i>Kemal ağlar millet için</i>
<i>Kemal Paşa yemîn etti</i>	<i>Şu Bursa'yı almak için</i>
<i>İstihkâma indirdiler</i>	<i>Kanlı gömlek giydirdiler</i>
<i>Melûl olma garib anam</i>	<i>Bir oğlunu öldürdüler</i>
<i>Kazancık'ta harb olacak</i>	<i>Tarihlere kayd olacak</i>
<i>Atalardan mirâs kalan</i>	<i>Yeşil bayrak asılacak</i>
<i>Ankara'da Şanlı ordu</i>	<i>Her tarafa çadır kurdu</i>
<i>Gâzi Paşa harb edecek</i>	<i>Hep askerler hazır durdu</i>

Yunanlılar'ın Bursa'yı alması 8 Temmuz, 1920'dedir. Mustafa Kemal'e Büyük Millet Meclisi'nce Gâzî unvânı, Müşirlik (Mareşallık) rütbesi verilmesi Sakarya zaferinden sonra, 19 Eylül, 1921'dedir. Bursa, 10 Eylül, 1922'de kurtarılmış olduğundan, *destan*'ın bu tarihler arasında meydana getirildiğini söyleyebiliriz. Yine bu sıralarda, M. Kemal'e Gâzî unvânı verildikten sonra söylenildiği anlaşılan, *Düşman Polatlı'dan çevirdi yüzün*, mıs-

râ'yle başlayan, Arab-Ören Alevî köyündeki katl-i 'âmın işlendiği anonim bir destanımız daha vardır.

Birçok şâirlerimizin Gâzî hakkındaki şiirleri için, Afyonkarahisar - Dumlupınar Büyük Meydan Savaşı, bu 30 Ağustos zaferinden sonra 1 Eylül'de, "Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir!", 9 Eylül'de İzmir'in kurtuluşu, 18 Eylül'de Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi, 1922'de biribiri ardınca akıp giden bu tarih vak'aları bir başlangıç noktası olmuştur. Savaş sırasında Mehmed Emin Yurdakul ile askerlerimize vatan borcunun kudsiliğini anlatan hitâbeler veren Rifat, 30 Ağustos, 1338 Gecesi - Karahisar'da adlı, *Sarı Arslan*, *İntikam*, *Toplanış*, *Bayram*, *Baskın* bölümlerini içine alan şiirinde Sarı Arslan ile, Başkumandan Mustafa Kemal'i canlandırmıştır :

*Önde giden Sarı Arslan,
Seslenecek bir kayadan;
Onun, "Yürü!..." dediği ân
Doğacak bir kanlı şafak;
Türk vatanı kurtulacak!*

Akdeniz Kıyılarında başlıklı, Yaslı gittim, şen geldim mısra'yle başlayan,

*Yürü, ey şanlı Gâzî,
Kılıcı kanlı Gâzî,
Seni Meriç bekliyor,
Büyük unvanlı Gâzî!*

dörtlüğünü içine alan bestelenmiş şiiri çok ün kazanmıştır. Ondan bahsettiği beş şiiri daha vardır; sonuncusunu, Âfet Hanımefendi'ye, 18 Mart, 1930 tarihli mektubuna ek olarak göndermiştir; M. Kemal'in kahramanlığı, ümit ve tesellî dağıtan kudreti üzerinde durduğu bu şiirine, *Seni unutanlara bu vatan harâm olsun mısra'yle* son vermiştir.

Kuvâ-yi Milliye'nin ma'nevi zenginlik ve kuvvetiyle, Yunan askerlerinin bu bakımdan zayıf yönlerini *Ordumuzda Bir Şâir* adlı şiirinde karşılaştırıp canlandıran Abdülhak Hâmid'in, bütünüyle Gâzî hakkında, veyâ onunla yer-yer ilgili beş şiiri vardır; bunlar 1922-34 yılları arasında yayımlanmıştır.

*Rüce Türk-oğlu, Türk olan neferât,
Rücedir hem sizin Kumandan'ınız,*

*Azamettir demek ki her yanınız
ve bu, halkın dilindedir nekarât!*

dörtlüğünü de içine alan *Gıyâben Dumlupınar*'da adlı şiirini "Gâzî Paşa Hazretleri'ne" sunmuştur. Mustafa Kemal'in dehâsını, milletimizi temsil kudretini en güzel anlatan şiirleri edebiyatımıza kazandıranlardan biri de Hâmid'dir; onun bu üstün varlığını yalnız düşünce, duygu, hayâl ve heyecanlarına dayanarak değil, mısralarının yer-yer dalgalanıp yükselen âhenğiyle de duyurmaktadır. Bu konuyu işlediği *Dâhi-i Teceddüd*'e adlı uzunca şiirinden aldığımız mısralar san'at değeri, kelimelerin gittikçe yükselen mûsikîsi bakımından fikir verebilir :

*Büyük gazâ, Büyük zafer bu inkılâb!
Büyük gazâ tegallübe :*

*Büyük zafer taassub ü teseyyübe..
Gazây-i Mustafâ Kemâl!*

*Evet, cehâlete ilmin bu bir büyük zaferi;
Cihân-şumûl olacaktır onun bu şâh-eseri!*

*Yarın bu seyre denir kahramanların seferi,
Kuvây-i Mustafâ Kemâl :*

Dehây-i Mustafâ Kemâl!

Mustafa Kemal'in 1927 Temmuz'unda İstanbul'a gelişi dolayısıyla yazdığı,

*Sen ki hilkat denilen ummânın
En büyük incisisin!*

beytiyle başlayan, *Büyük Gâzî*'ye adlı bir şiiri de bulunan Hâmid, *Halk* başlıklı, altmış altı beyti içine alan şiirinde dâhilerin meydana gelişindeki muhtelif te'sirler, bu arada o toplumu meydana getiren halkın da fikir ve temâyülleri üzerinde durmuş ve Gâzî'yi dâhiliği bakımından ele almıştır. *Halk* ta işlenen fikrin özü sayabileceğimiz bu mısraları veriyoruz:

*Ey halk, senin demek o gözler;
Hattâ seni gösterir o sîmâ,*

*Ben söylüyorum sanırlar, amma,
Sen bil ki bütün senin bu sözler..*

*İlhâmı fakat Dehâ'dan aldım;
Tûfân-ı zekâ içinde kaldım.*

*Tekrâr edeyim şu fikri inşâd :
Ferdîyyetidir cemâ'atın bu,
Cem'îyyetidir dehâ'etin bu!
Ey Türk, sana Türk'ten oldu imdâd :*

*Gâzî ki bu gün mümessilindir;
Elbette senin mümâsilindir.*

*Gençler, yazınız - sükût et ey pîr -
Sizden gelecek gelirse hamle,
Tedbîr alınır mı tek kalemle!*

*Çok hamle gerekti, çok da tedbîr,
Gâzî bunu fî'len etti isbât,
Milliyette en büyük mükâfât!*

Nazif Alp'in M. Kemal'e sunduğu *Halâskârımız* adlı şiiri, Rifat Ahmed'in,

*Yol verin yigitlere
Sel gibi coşa-coşa*

*Keşiş, Boz-dağ, Yamanlar,
Geliyor Kemal Paşa*

dörtlüğünü içine alan *İstikbâl*'i, Ermenekli Hasan Rüşdî'nin İzmir'in işgali ve kurtuluşu dolayısıyla yazdığı *Üç Sene Evvelki* ve *Bu Günki* başlıklı şiirleri gibi, o zafer günlerini her yönüyle canlandıran pek çok eserimiz vardır. İhtiyar Asker iğreti adıyla 4 Eylül'de yayımlanan,

*Zaferleri(i) tebrik için
Arar iken târîh-i sâl,
Savt-ı hâtif dedi bana :
Yaz : (Gâzî Mustafa Kemal)*

ياز : (غازى مصطفى كمال)

tarih kıt'asının son mısra'ındaki *Gâzî Mustafa Kemal*' in Arab harfleriyle yazılışının rakam karşılığı Mâlî sene 1338 (1922)'yi gösterir. Hulûsî Yetkin'in, İzmir'in kurtuluşundan hemen sonra yazdığı,

*Mustafâ'dan muktebestir azm ü imânın senin
Seyfini dâr-ı cihânâ şu'le kıldı Zü'l-Celâl*

beytini içine alan kıt'ası, Gâzî'nin hey'et-i Temsiliyye'ye hediye edilen resminin altına yazılmış, Anteb'deki 9 Eylül şenliklerinde öğrenciler elinde şehirde dolaştırılmıştır.

Ziya Gökalp'in de Gâzî hakkındaki ilk şiiri, 11 Eylül, 1922'de neşrettiği, onu Anadolu'da başa geçen bir *alp* olarak vasıflandırdığı *İzmir Bayramı*'dır; *Alp*'i asıl adıyla, gördüğü işlerin büyüklüğüyle, 19 Ekim, 1922'de neşrettiği *Dişarbekir Dârü'l-Eylâmı'nın Sünnet İlâhî*'sinde canlandırmıştır:

*İlâhî! Sen mümkün ettin muhâli,
Avrupa'ya alkışlattın Hilâl'i,
Başımızdan eksik etme Kemâl'i,
Yer yüzünün de şimdi odur arslan'ın,
Umacısı İngiliz'le Yunan'ın.*

kıt'asında canlandırmıştır. 3-11 Ekim, 1922'de Mudanya Konferansı'ndan sonra, 30 Ekim'de T.B.M. Meclisi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son bulduğuna ilişkin kararı kabûl ettiği günlerde, 23 ve 30 Ekim'de neşrettiği *İstid'â* ile *İkinci İstid'â* adlı şiirlerini "*Gâzî Paşa Hazretleri'ne*" sunmuştur. Bütününü Gâzî hakkındaki *N'îçin* adlı şiirinin yayımlandığı 11 Aralık, 1922 tarihini ve işlenen fikirleri gözönüne alırsak, neden yazılmış olduğunu anlayabiliriz :

Seçim Kanûnu'nun değiştirilmesiyle ilgili teklifin ondördüncü maddesinde, "Büyük Millet Meclisi'ne a'zâ intihâb olunabilmek için, Türkiye'nin bugünkü hudûdları dâhilindeki mahalle ahâlisinden olmak meşrûttur. On-
dan sonra muhâcereten gelenlerden Kürt ve Türkler tarih-i iskânlarından i'tibâren beş sene murûr etmişse intihâb olunabilirler" denilmekte idi. Gâzî, 2 Aralık, 1922'deki Meclis konuşmasında, bu kanûn teklifi husûsî bir maksadı içine aldığından, "bu maksad-ı mahsûs doğruca şahsa tealluk ettiğinden", kendi fikrini 'arz etmek istediğini söylemiş, "Erzurum Meb'usu Süleyman Necâtî ve Mersin Meb'usu Salâhaddin ve Canik Meb'usu Emin Beyefendiler tarafından teklif olunan *Lâyihâ-i Kânûniyye*, doğrudan-doğruya benim şahsımı vatandaşlık hukûkundan ıskat etmek nokta-i nazarına ma'fûttur" diyerek sözlerine devâm etmiştir. Gökalp, *N'îçin* adlı,

*Millet fedâyîdir kahramânına,
Kim taş atabilir onun şânına?
Dil uzatma sakın Türk Arslanı'na,
Anlatayım sana bilmezsen n'îçin?*

dörtlüğündeki gibi fikirleri içine alan bu şiirini, sözünü ettiğimiz *Kânûn Lâyihası*'ndaki madde dolayısıyla yazmıştır. Onun, *Dede Korkut*'daki *Tepegöz ve Dirse Han oğlu Boğaç* adlı, Âzerî lehçesinden Anadolu lehçesine çevirdiği, 1917'de *Yeni Mecmua*'da basılan bir şiiri vardır; sonraları, Oğuz-ili'nin Tepegöz'den kurtulması ile İstiklâl Savaşı'mız, Tepegöz'ü mahveden Arslan Basat'ın kahramanlığı ile Türkler'in yetiştirdiği kahramanlarla Mustafa arasında bağlılık yaratmıştır. Bu hikâyenin 1923'de *Altun Işık* adlı eserinde basılan metninin, 1917 basımından bir farkı da, Gâzî'nin kahramanlığını, kurtarıcılığını öğdüğü altı beyti, son kısmına eklemiş olmasıdır:

*Dede Korkut tebrik etti Oğuz'u,
Destanlar okudu, çaldı kobuzu.*

*Dedi kahramandır Türk'ü yaşatan,
Türk-ili'nde eksik olmaz kahraman.*

*Bir zamân gelecek yine Türk-yurdu,
Görecek Rûm adlı mel'ûn bir ordu.*

*O zamân çıkacak Ortac-dağı'ndan,
Bir Mustafa Kemal adlı kahraman!*

*Kurtarıp Türklük'ü bu Tepegöz'den,
Kılacak vatani bahtıyâr, şâd, şen!*

*Türk'ün Basat gibi çoktur arslanı,
Mustafa Kemal'dir baş-kahramanı!*

İstiklâl Savaşı sırasında İstanbul'dan Ankara'ya kaçanlardan biri de Veled Çelebî'dir. Devlet Şûrâsı (Danıştay) a'zâsı iken üç gün izin almış, bir *İtalyan* vapuruna binerek Antalya'ya gelmiş, Millî Kuvvetler'e katılmak için Ankara'ya gidebilmek iznini beklediği günlerde, Sâmih Rif'at bu Mevlevî Şeyhi hakkında şu kıt'ayı söylemiştir :

*Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebî,
Onu gurbette süründürmeyiniz;
Ana-yurdundan edip âvâre,
Mevlevî'dir diye döndürmeyiniz!*

Veled Çelebî'nin, kendi ifâdesiyle Gâziyyü'l-guzât (Gâziler Gâzisi) Mustafa Kemal için üç şiirini bulabildik :

*Bâreka'llâh ey Hudâ'nın mü cizât-î ekberi
Ba's-i ba'de'l-meve nâil eyledin mü minleri*

beytiyle başlayan, *kasîde* 'sinden başka,

*Arş'a asmam ügünî, habs eylemem iğrak için
Koyma Bi'llâhi niyâma, almadıkca her yeri*

gibi onun kahramanlığını anlatan beyitlerini içine alan altmışaltı beyitlik bir *Kudûmiyyesi* var: 9 Eylül, 1922'de İzmir'in kurtuluşundan, 18 Eylül'de Anadolu'nun düşmandan temizlenmesinden sonra M. Kemal, bu ayın yirmi dokuzunda İzmir'den ayrılmış, 2 Ekim'de Ankara'ya dönmüştür. *Kudûmiyye*'nin 3 Ekim'de *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanması, onun Ankara'ya dönüşü dolayısıyla yazıldığını gösterir. Gâzî'nin hakkını ödeyemeyeceğimiz üstün başarılarını değerlendiren, 1924'de neşrettiği bir *kıt'a*'sı ile, onun 1928 Haziran'ında İstanbul'a gelişi üzerine yazdığı *Sevgili Gâzimiz'e* başlıklı bir şiiri de vardır.

Mustafa Kemal için en lirik, en âhenkli, ma'nâca en kuvvetli şiirleri yazarların sayıca da başta gelenlerinden biri de Fâruk Nâfiz'dir. *Çankaya* başlıklı,

*Bu hıyâbân avutur cümle yası,
Dinlen altında yeşil bir dalının:
O kızıl saçlı Zafer-kartalı'nın
Bu hıyâbânda kurulmuş yuvası!*

dörtlüğü ile son bulan ünlü şiirini 1922'de yazmıştır. Bunun dışında, onun adı geçen, katıldığı savaşları konu aldığı, bütünüyle ona ayırdığı, yazılışı sonraki zamanlara âit oniki şiiri daha vardır: *Çanakkal'a, İnönü, Dumlupınar, En Büyük, Adsız Şiir³, Atatürk, Ata'm, Büyük Misâfir, Atatürk'e, Gâzî Söylüyor, Destan, Sitâyîş-i Gâzî* başlıklı bu şiirlerinden son ikisi mizâhîdir. *Büyük Misâfir*, Gâzî'nin 1 Temmuz, 1927'de İstanbul'a gelişi üzerine yazılmış, 30 Haziran'da yayımlanmıştır. Gâzî'nin, kendisini Dolmabahçe Sarayı'nda karşılayan İstanbullular'a hitâbesini, "Hicrân ve tehassürle geçen dakikaların bile, ne kadar uzun geldiği düşünülürse, sekiz senelik hasretin, İstanbul'un muhterem ahâlisi için rûhumda ateşlediği iştiyâkın büyüklüğü kolaylıkla takdir olunur"; "Sekiz sene evvel muhtarib, ağlayan İstanbul'dan kalbim sızlayarak çıktım; teşyi⁴ edenim yoktu. Sekiz sene sonra kalbim müsterih olarak, gülen ve daha güzelleşen İstanbul'a geldim" dediği bu hisli konuşmasını şâirimizin de dinlediği anlaşılıyor. Bu şiirinin bütünü veriyoruz:

³ *Belleten*'in Ocak, 1981 tarihli 177 nci sayısında (Bk., *Belleten*, s. 305, not - 52). bahsettiğimiz bu şiir, yine *Adsız Şiir* başlığıyla, şâirimizin *Akarsu* adlı eserinde de, vardır (İst., 1940, Kanâat kitabevi, s. 29 v.d. eserin Birinci Basımı, 1936'dadır).

*Bir sevinç incilemiş gözleri yaşlar yerine,
İzi üstünde gül açmış kapanan her yaranın.
Bir bahar yağmuru hâlinde, derinden-derine,
Çağlıyor her yanı alkışla yeşil Marmara'nın...*

*Bu misâfirdir, inan, memleketin neyse varı!
Böyle bir yüz mü görür bir daha fânî ömrün?
Gelin, ey Bahr-i Muhî't'in köpüren dalgaları,
Kırk asırlık yolu bir hızda alan Türk'ü görün!..*

Gâzî Söylüyor adlı, bütününü vereceğimiz şiirini ise, Gâzî'nin 15-20 Ekim, 1927'de söylediği, *Türk Gençliği'ne* hitâbesiyle sona eren Büyük Nutuk'unun te'siriyle yazdığı, sonundaki, Ankara - 1927 kaydinden anlaşılmaktadır :

*Döğüyor kalbinin üstünde çelik sözlerini,
Tunç akisler yapıyor memleketin her taşına :
Nasıl aldıysa baş üstünde o şahin yerini,
Hakkıdır, kaplasa târîhi bu ses tek başına!*

*Söylüyor, dinle: Sesin göklere yalvardığı gün
Duyanın, dinleyenin varsa o şahidin senin.
Dinle: Bel-bağladığın dağları kar sardığı gün,
Bu sesin sâhibi son yolda nöbetçindi senin!..*

Birçok şâirlerimiz gibi, Çankırılı Tal'at Bey'in de, Gâzî için ilk şiiri İzmir'in kurtuluşu hakkındadır; sonunda 9 Eylül 1341 (1922) tarihi bulunan bu *tarih kıt'*asının,

*Bir kılıc attım 'adüyâ söyledim târîhini
Oldu manşûr ü muzaffer leşker-i İslam heb*

بر قلیج ادم عدویه سویله دم تاریخی

اولدی منصور و مظفر لشکر اسلام هب

beytinin ikinci mısraındaki yalnız noktalı harfleri hesablanınca, bunların Arab harfleri ile rakam karşılığı H. 1342'yi, ilk mısra'ında işâret edildiği üzere bir rakamı çıkarılınca Hicrî 1341 (1922)'i gösteren *Mücevher* bir *tarih* olduğu anlaşılır.

3-11 Ekim, 1922'de, Mudanya Bırakışması'nda öne sürülen şartlardan biri de, Doğu Tırakya'nın Yunanlılar'ca boşaltılması idi; 15 Ekim'de

yürürlüğe giren bu Mütâreke'ye göre, buranın boşaltılması 1922 Kasım sonunda tamamlanmıştır. Çankırılı Ahmed Tal'at'ın şimdi vereceğimiz kıt'alarından ilkinin Tırakya'nın Yunanlılar'ca boşaltılması, ikincisinin Kurtuluş Savaşı sona erince yazıldığı anlaşılır :

BÜYÜK GÂZÎ'MİZE

*Sen hemân fermân buyur, ey Gâzi-i Sâhib-Kemâl
Ellibin süğü hazır bu gün Tırakya emrine
Mustafâ'yi Hak Kemâl'yle mü'ammer eylesün
Can fedâ etmek için âmâde dünyâ emrine*

BENİM FIKRİMCE GÂZÎ PAŞA'YA TAKDİME

*O, bizim cânımızı, yurdumuzu kurtardı;
O, bizim cânımızın, yurdumuzun pertevidir!
Aradım Hazret'ine doğrusu en 'âlî yurd
Bence takdîme sezâ milletimin cân-evidir!*

Mîsâk-ı Millî'yi Kabûl ve Tarih kıt'asındaki,

*Bir Mücevherli kalem aldım yazın tarihini
Aldı istiklâlini Mîsâk-ı millî vech ile
Ârzüsü milletin buldu Kemâl'yle husûl
Müttefikler eyledi Mîsâk-ı Millî'yi kabûl*

son mısra H. 1342'yi, 1'in çıkarılmasıyla 1341'i, Türkiye'nin Hatay dışında bu günki sınırlarını gösteren Lozan Andlaşması (24.VII.1923), bunu sağlayan Misak-ı Millî'ye sadâkat yemini (B. M. Meclisi'nin 18 Temmuz, 1920 gizli toplantısında) anlatılmak istenilmiştir.

A. Tal'at'ın, *Vâlîde-i Gâzî'ye Tarih-i İrtihâl* (14 Ocak, 1923/1341) adlı:

*Başkumandan'ımızın vâlîde-i sâlihasın,
Mazhar-î mağfîret ü rahmet ede subhân'ım
Bi'l-bedâhe dedi cevher gibi Tal'at tarih
Dâhil-i dâr-ı Na'im oldu Zübeydê hânım*

kıt'asından başka, uzunca bir *Serpûş-nâme* adlı, Şapka Kânûnu (25 Kasım, 1925) dolayısıyla yazdığı uzunca bir *tarih*'i de vardır; Gâzî ile ilgili ba'zı mısra ve beyitlerini veriyoruz :

*Bu gün elden-ayaktan düşmeğe mahkûm olan Türkler
O Server sayesinde gezmede ser-tâ-be-pâ başta*

*Bu bellî- başlı, şanlı inkılâbın bir de târihi
Bulunsun istedim mânend-i cevher Ta'âtâ başta
Başımdan bir fesi attım, dedim Mîlâd'dan târîh
Te'ammüm etti hürmetlerle şapkâ bâ'de-mâ başta*

تعمم ایتدی حرمتلرله شاپقه بعدما باشده

Son mısra'nın rakam karşılığı, 1924'ü, 1 rakamının eklenmesiyle 1925'i gösterir. Şiirin sonundaki 15 Ağustos, 1925 tarihi, bu kânûnun çıkarılmak üzere olduğu günlerde yazıldığını gösterir.

Cumhuriyet'in ilânından önce, 15 Ağustos, 1923'de *Hâkimiyet-i Millîye*'de, bundan alınarak Konya'da basılan *Babalık* gazetesinde yayımlanan, İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiş bir şiirimiz de var: *Onun Kalpağı* başlıklı bu şiir, yedi yıl New York Maârif Nâzırlığı'nda da bulunan, *Times* muhâbiri Mr. Finley'indir. Amerika İzcileri Millî Cemiyeti'nin a'zâsı da olan bu şahıs Ankara'ya gelip Gâzî ile görüşmüş, onun pek beğendiği koyu-boz renkteki kalpağının bu cemiyete hediye edilmesini istemiş, Gâzî, "kendilerinin kullandıkları sûrette giyilmesi" ni şart koşarak, Yaver Rusûhî Bey aracılığıyla Mr. Finley'e hediye etmiştir :

*Papa'nın tâcından heybetli, büyük tâclardan yüksek
Şapkadan çok biçimli, tetik ve kullanışlı
Şehrin içindeki her serpûştan daha güzel
Gâzî Mustafa Kemal'in giydiği kalpak*

Kurtuluş Savaşı sona erdiği sırada, Muhâcirin Müdiriyyet-i Umûmiyyesi'nce, "Ordumuzun Anadolu'da ihrâz eylediği muazzam zaferin takdîs hâtırası" olmak üzere *Ordumuzun Zafer Kitâbeleri* adlı, 1922'de yayımlanan eserdeki şiirlerden birkısımının bütünü Gâzî hakkındadır; Cemal Nâdir'in, Gâzî'nin portresi altındaki başlıksız şiiri ile, Sâmih Fethî (Turhan Tan)'ın, yine Gâzî'nin canlandırıldığı *Münci'nin Tasvir-i Cihân-rubâsı*'na manzûmesi, işlenilen konunun kendine öz yanı bakımından dikkati çeker.

Halk şâirlerimizin İstiklâl harbini anlattıkları destanlarının çoğunda, pek tabîî olarak, yer-yer Gâzî'den bahsedilmiştir. Bu ozanlardan ba'zıları bu savaşa katılmış oldukları için, destanları, daha sonraki genç ozanların

eserleri gibi başkalarından duyup işittikleri, hayâllerinde canlandırdıkları savaş sahnelerini değil, içinde bulundukları o hayâtı, gerçekleri yansıtmaktadır. 1922'de söyledikleri destanların çoğu, 18 Eylûl, 1922'de Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi dolayısıyledir. Türklük - İslâmlık duygularının kaynaştığı böyle eserlerin en başarılı örnekleri Çankırı'nın Özbekköyü'nden Ali-oğlu Ali'nin, Malatyalı Torun-oğlu Âşık Hasan'ın ve Tarsus'un bir köyünde doğan Âşık Sâdık'ın,

*Kemal Paşa şanlı hudut kuşatır
Umarım milleti serbest bırakır
Yunan'ın değdi nişadır
Eritmeğe koştı denize düşman*

dörtlüğünü içine alan destanı, Sivas'ın Kocabey - köyü'nden Çoban Süleyman'ın,

*Her nefer boynuna Kur'an'ı taktı
Bütün evliyâlar ayağa kalktı
Dediler Sakarya hep de kan aktı
Düşman cendekleri ırmak berâber*

.....

*Bursa'ya girdik biz, Fırka Yirmiüç
Alayımız Topçu, Bölük'ümüz Dört
Sağda-solda sancak, sen onları öp
Onbeş kınalı koç, kurbân berâber*

.....

*Yaşa Kemal Paşa, sen binler yaşa
Vurdum (da) süngümü işledi taşa
Cihâna gelmemiş böyle bir paşa
İsmet, Re'fet, Kâzım, Fevzî berâber*

dörtlüklerini de içine aldığı destanıdır. Çay-ili'nin Demir-hisar köyünden Topal Osman diye anılan Osman Reis'in de, Gâzî'nin, askerlerimizi ma'nen nasıl kuvvetlendirdiğini, zaferlerin kazanılmasındaki üstün başarılarını anlatan iki *destan*'ı, yine 1922'deki savaşlarımızla ilgilidir. Gâzî'nin Konya'ya ilk gelişi 1923'dedir; 19-21 Mart'ta burada kalmıştır. Konyalı Âşık Mehmed'in, Dumlupınar zaferiyle sona eren Büyük Taarruz (26-30 Ağustos 1922) dolayısıyla söylediği destanından başka, Gâzî'nin Konya'ya gelişinin bura halkı üzerinde uyandırdığı te'sirleri muhtelif yönleriyle anlattığı bir *destan*'ı da vardır; Konyalı ünlü şâir Şem'i'nin torunu bir kadın

ozanımızın, Emine Hanım'ın *destan*'ı da, yine Cumhuriyet'in i'ânından önce, aynı seyâhat üzerine söylenilmiştir.

1923'de, Cumhuriyet'in i'ânı, Gâzî'nin Cumhur Reisi seçilmesi üzerine Sivas Dârü'l-Hilâfe Medresesi Müdürü Fazlullah Moralı'nın Gâzî'ye telgrafındaki tebrik kıt'asının,

Gâzî kemal Pâşâ oldi Reis-i Cumhûr

mısrâ'ındaki harflerin rakam karşılığı, 1 fazlasıyla H. 1341 (1923)'in *Mücevher tarih*'ini gösterir; Gâzî'nin buna karşılık, *Aceledir* kaydıyla çekilmiş bir telgrafı vardır: "Teşekkür eder, milletimiz hakkında bâ'is-i saâdet olmasını Cenâb-ı Hak'tan dilerim." Neyzen Tevfik'in, Mütâreke (Mudanya Bırakışması: 3-11 Ekim, 1922) yıllarında başlayıp Cumhuriyet'in i'ânından sonra tamamladığı *Na'î*'nin son kıt'alarında üzerinde durduğu Kurtuluş Savaşı'mız dolayısıyla, bu "millî mu'cize" nin yaratıcısı sıfatıyla Gâzî'den de bahsedilmiştir. Ozanlarımızdan da, asıl adı Ali olan Karamanlı Gufrânî ile, Nâilî iğreti adını kullanan Koçhisarlı Mustafa'nın, kendi deyişleriyle Gâzî Arslan Reis-i Cumhuremiz'a Nûh yaşıncâ ömür diledikleri, *destanlar*'ında Anadolu'nun işgâlden Cumhuriyet'in i'ânına kadar olup-bitenler anlatılmıştır.

Aydın sınıf şâirlerimizin Cumhuriyet'in i'ânından sonra; 1924'den başlayarak 1937'ye kadar Mustafa Kemal hakkındaki şiirleri konu bakımından epeyi zengin, sayıca tutarı da epeyi kabarıktır. Bu şiirlerin çoğunda zaferlerin yıldönümleri dolayısıyla Kurtuluş Savaşı'mızın acı, tatlı hâtıraları yaşatılmakta kökleri minnete dayanan sevgi, bağlılık duyguları dile getirilmektedir; kabul edilen yeni kanûnlar, yapılan inkılâblar (Şapka giyilmesi, tekyelerin kapatılması; 25.30.X.1925) ve bunlara karşı ba'zı ayaklanmalar, hattâ sû'-i kasd teşebbüsleri, heykelleri, muhtelif seyahatleri, işlenilen konuların başta gelenlerindendir.

Mustafa Kemal hakkında epeyi şiiri bulunan Tahsin Nâhid Uygur'un *Gâzî*; Tefik Abdurrahman'ın, "Milletimin Kemâlî'ne, Kemâl'immin Milleti'ne" ithâflı Kurtuluş; Besim Atalay'ın *Dumlupınar'a doğru* adlı şiirleri, 1924'de, 30 Ağustos zaferi üzerine yazılmıştır. Besim Atalay'ın bu zafer üzerine 1927'de yazdığı *Dumlupınar'da* adlı şiirinden başka, İkinci Ergenekon sayılan Ankara'nın, bu def'a Bozkurt yerine Al-yeleli Arslan'ın yerini aldığı iki şiiri daha vardır: *Ne günlerdi* ve *Ergenekon* adlı bu şiirler, 1931'de yazılmıştır. Ahmet Kemal'in, Şeyh Said ayaklanması (11-15 Şubat, 1925) üzerine, 5 Mart 1925'de yazdığı *İsyan Karşısında* adlı, kara kuvvet aleyhindeki şiirinin son mısralarını veriyoruz :

*Türk rûhunu temsil eden, ey sevgili Gâzî
Türk gençliği her emrine can vermeğe râzı
Zîrâ senin, â mâlini ifade selâmet
Bulduk, buluruz... Türkiye'nin hayına mâ tûf :
Efkârına, şiddetli tedâbirine hürmet!*

Ahmed Burhâneddin'in, anavatan ağzından, kahraman oğlu Gâzî Kemal'e söylenilmiş gibi tertiplenen *Öz Anne'min Duâsı* da 1925'de yayımlanmıştır.

Maiyyetiyle birlikte İzmir'e gidecek olan Gâzî'ye silâh çekme teşebbüsü, bu seyâhatin gecikmesi yüz-suyu hürmetine önlenmiştir; Gâzî ve kazandırdığı zaferleri hatırlatıcı başka şiirleri de bulunan Şükûfe Nihal Başaran'ın *İnsanlığa - Gâzî'ye Sû-i kasd Günlerinde*; Feyzullan Sâcid'in *Gönlüm'den Bir Ses* adlı şiirleri, 14 Haziran, 1926'da meydana çıkarılan bu üzücü teşebbüs üzerine, o sıralarda yazılıp yayımlanmıştır. Gâzî'nin yurdumuz hayrına tarihe yerleşmiş, vicdanlarda kökleşmiş büyük hizmetlerinin hatırlatılmasına yol açan hâdislerin bir başkası, Heinrich Krippel'in eseri olan Konya'daki heykelinin, 29 Ekim, 1926'da açılış törenidir: Muzafer Hâmid'in,

Dikti Gâzî'ye büyük heykel-i şükrân Konya

دیکدی غازی به بیوک هیکل شکران قونیه

mısra'ıyla sona eren *tarih kıt'ası* dışında aynı konuda, o günlerde *Babalık* gazetesinde yayımlanan o çevre şâirlerinin üç şiiri daha vardır.

Gâzî'nin 1 Temmuz, 1927'de İstanbul'a, sekiz yıldan sonra ilk gelişi, şâirlerimiz için Kurtuluş Savaşı zaferlerinin duygu ve heyecanlarını yansıtan şiirlerinin kaynağı oldu: Hâmid'in *Büyük Gâzî'ye*, Fâruk Nâfiz'in *Büyük Misâfir* adlı, daha önce bahsettiğimiz şiirleri dışında, Merdân-zâde Necib'in *Zafer-Nâme*, İzmir *Zafer-ı nâmesi* başlıklı iki şiiri, Filorinalı Nâzım'ın *Çankaya'sı*, Ali Ekrem'in *Gâzî Hazretleri'ne*, Orhan Seyfi'nin *Gâzî-miz'e* başlıklı şiirleri, İstanbullular'ı sevindirici bu seyâhat üzerine 1927'de yazılıp yayımlanmıştır. Gâzî adlı bir şiiri de bulunanERCÜMEND EKREM'in bu seyâhatin tarihini perçinleyen iki kıt'asından ilki İstanbul'a gidişiyle, ikincisi Ankara'ya dönüşüyle ilgilidir.

Geldi Gâzî'miz kudûmıyla gönüller oldu şâd

کلدی غازیز قدميله کوکلر اولدی شاد

Geldi Gâzî-i müebbed mehd-i cumhûriyyete
 کلدی غازی مؤبد مهد جمهوریتہ

Enis Behic'in, *Gâzî Hazretleri'ne* armağanı *Mîrâs* adlı eserinin başına yazdığı, sonunda 14 Ağustos, 1927 tarihi bulunan, şiirinin ilk kıt'asını veriyoruz:

Ey sen: Alev saçlı zafer küheylânıyla
Kurtardığın vatanda en yüce iftihârsın;
Bir şimşek çağlayanı hâlinde Türk kanıyla
Aldığı şana lâyük, tarihte bir sen varsın!

Celâl Sâhir Erozan'ın *Büyük Kurtarıcı'ya* başlıklı 1928'de yayımlanan bir *akrostiş*'i var, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışını anlatan *O Geliyor* adlı şiiri ise, ma'nâ ve âhengiyle, tasvir kudretiyle, kısacası her yönüyle te'sirli, onun için yazılanların en güzel örneklerinden biridir; 1933'de basılan bu şiirin ikinci kıt'asını veriyoruz :

Yıl 1335,
Mayıs'ın ondokuzu.
Uyanın Samsunlular;
Uyumak ölüme eş;
diriltin rûhunuzu,
Ufukta bir gemi var!
Fakat bu gemi n'çin böyle yavaş geliyor?
Acabâ yolumu az, yoksa yükü mü ağır?
Bu gemi umut yüklü, inan yüklü, hız yüklü;
içinde bu vatanın derdiyle yanan bağır,
Kurulacak yarını düşünen baş geliyor!
Bir baş ki gökler gibi bir küme yıldız yüklü;
Bu gemi onun için böyle yavaş geliyor!

Büyük Gâzî adlı uzunca bir mesnevisi bulunan Hüseyin Suad'ın, *Gâzî'nin* 14 Haziran, 1928'de İstanbul'a gelmesi dolayısıyla *Gâzî-i Devrân Gelecek* adlı bir *kasîde*'si de vardır. Yusuf Ziya Ortac'ın, onun için yazdığı dört şiirinden biri olan *Gâzî'ye Tarih* başlıklıсында, aynı seyâhatin tarihi düşürülmüştür.

Buraya kadar bahsettiğimiz şiirlerin pek azı dışında hemen hepsi, Arab harfleri ile, yeni harflerimizin kabûlünden (Kânûn, 1 Kasım, 1928)

önce yayımlanmıştır. 1928-37 tarihleri arasında neşredilenlerin çoğu, yaşca genç şâirlerimizin eserleridir: Emin Receb⁴, Ömer Bedreddin, Hâlid Fahrî Ozansoy, Yaşar Nâbî Nayır, Gâlib Nâşid, Kâzım Sevinç, Necmeddin Halil, Nazif Tûfan, İlhamî Bekir, Fuad Hulûsî, Fethî Tevetoğlu, Abdülkadir Karahan, H. Adnan, Hüseyin Sîret, Vasfî Mâhir, Ahmed Cemil Mi-roğlu, Hâşim Nezihi, Midhat Cemal, Behçet Kemal, Hasan Basrî Çantay, İshak Re'fet, Sarac Hacı-oğlu, Hüseyin Hüsnü Kalkışlı Paşa⁵, Yalçın Tekin, Mes'ud Kâmî, İ. Rüşdî, Fâzıl Ahmed, Rizâ Vural, Münir Müeyyed Bekman, Rizâ Polat, İsmet Uluku, Oğuz Turgut Yaylalı, Sâlih Zeki, Nâci Receb Yıldan, Hüsnü Çağlar, Hasan Âli Yücel, Gâzî için, çoğunun birden çok eserini tesbit ettiğimiz şâirlerimizdir. Bunların çoğunda işlenen konu, 1924-28 yılları arasındaki şiiirlerde görüldüğü gibi, Kurtuluş Savaşı zaferlerinin, Cumhuriyet'in i'lânının yıldönümleri, yapılan inkılâblar, seyâhatleri, dikilen heykelleri; te'sir edici duygulu, fikirce yüklü konuşmaları, kurtarıcılığı, yol göstericiliği dolayısıyla ona karşı duyulan minnet, şükran, sevgiyle bağlılık hisleridir. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü dolayısıyla Üniversite Millî Talebe Birliği'nin karârı üzerine açılan Marşlar yarışması, bunları kendi gazeteleri olan *Birlik* te yayımlamaları, aynı duygu ve düşüncelerle beslenerek yetişmekte olan bir neslin varlığını göstermektedir.

1928-37 yıllarındaki şiiirlerin öncekilerden başkaca bir yanı, kırk, hattâ yetmiş dörtlüğü içine alan *destanlar* ın yazılmış olmasıdır: Ba'zıları, Hasan Basrî Çantay'ın Âşık Hasan iğreti adıyla yayımladığı,

*Arık toprağa yaslanı-yaslanı,
Sığır güderken yazdım bu destanı,
Nasıl medhetmeyim böyle Arslan'ı,
Medhini söylerim Kıyâmet'edek!*

dörtlüğü ile sona eren *Gâzî Destanı* gibi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet devri ile ilgilidir. Ba'zılarında, Çankırlı Sarac Hacı-oğlu'nun :

*Eğer olmasaydı Mustafa Kemal,
Türk'e inkırâzdı âkıbet ahvâl;*

⁴ Emin Receb'in, çocuklar için yazdığı, Atatürk'ü tanıtan *Altın Kitap* adlı çok güzel bir şiiri de vardır (Sabiha Zekerya - Ercümen Ekrem - M. Zekerya, *Yeni Kırâet*, Üçüncü Sınıf, İst., 1928, *Resimli Ay* Matbaası, s. 74-79. - Bk., *Belleten*, s. 177, s. 311, not - 83).

⁵ Mirilivâ Hüseyin Hüsnü Kalkışlı, *Manzûm Türk Tarihi*, İzmir, Birinci Teşrin, 1933 : Eserin *Millîyetin Kalkışması ve Türkiye Cumhuriyeti* adlı son bölümünde, yer-yer Gâzi üzerinde durulmuştur (S. 107 v.d.d.).

*Acıyıp hâline Rabb-i mütêâl,
Eyledi Gâzî'yi dermânı Türk'ün!*

dörtlüğünü içine alan *Türk'ün Destanı* gibi, büyük devlet adamları ve zaferleriyle muhtelif Türk devletleri ele alındıktan sonra, Çanakkale zaferinden, 1 Kasım 1928'de çıkarılan yeni harflerin kabûlünü de içine alan tarih vak'alarından dolayısıyla Mustafa Kemal'den de sık-sık bahsedilmiştir. Hacı Şeyh-oğlu mahlasıyla, Çankırılı Ahmed Kemal'in *Ergenekonlar* adlı destanında, 552'de Gök-Türkler'in istiklâllerini elde etmelerinden meydana gelen *Ergenekon Destanı*'mız anlatıldıktan sonra, bunun bir benzeri olarak Cumhuriyet'in ilânını hazırlayan Kurtuluş Savaşı, dolayısıyla gençlerin örnek alması gerekli bir kahraman olarak cesurluğu, v.b. yönleriyle Gâzî canlandırılmıştır. Yalçın Tekin'in *Gâzî'nin Destanı - İnkılâb Tarihi* adlı kitabı ise, Gâzî'nin doğumu, öğrenimi, katıldığı savaşlar, v.b. konularda, Harf İnkılâbı ile sona eren muhtelif şiirlerini topluca içine alan, 19 Mayıs, 1932'de neşredilen, şiir san'atı bakımından da epeyi başarılı bir monografi sayılabilir. Kalkışlı Hüseyin Hüsnü Paşa'nın *Manzum Türk Tarihi*'nin Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti bölümü de, pek tabîî olarak yer-yer Gâzî ile de ilgilidir.

Halk şâirlerimizin 1924-37 yılları arasındaki şiirlerinde işlenen fikirler, aydın sınıfın eserlerindekiyle pek farklı değildir. Halk Şâirleri Kuruma Derneği'nin 5 Kasım, 1931'de Sivas'ta tertiplediği Halk Şâirleri Bayramı'nda o çevre ozanlarından Âşık Ali, Sûzânî, Tâlibî'nin şiirlerinde yer yer Gâzî'den bahsettiklerini görürüz. Gürnlü Âşık Rizâ'nın Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü üzerinde söylediği *Destan*'ında Türk Milleti'nin faziletlerinden, Tırablus, Balkan, Birinci Dünyâ Savaşları'ndan, Dumlupınar zaferinden (30.VIII.1922), Kurtuluş Savaşı'ndan yüzümüzün aklıyla çıktığımızdan, Osmanlı Devleti'nin sona erip, Saltanat'ın (30 Ekim, 1 Kasım, 1922) ve Hilâfetin kaldırılmasından (3 Mart, 1924), tekye ve türbelerin kapatılmasından (30 Kasım, 1925), yeni harflerin kabûlünden (1 Kasım, 1928) bahsedilmiştir;

*El açıp Tanrı'ya duâ edelim
Gâzî'nin tuttuğu yola gidelim
Onun hizmetini yüce bilelim
Türk olan eylemez (bu yolda) küfrân*

dörtlüğüyle sona eren *Destan*'ının beş dörtlüğünün bütününde Gâzî üzerinde durulmuştur. Âşık Mazhar'ın *Kurtuluş ve İnkılâb Destanı*'nda Adana'nın Firansızlar tarafından boşaltılmasından (20 Aralık, 1921 - 5 Ocak,

1922), Dumlupınar zaferinden, v.b. Kurtuluş Savaşı ile alâkalı şeylerden başka, Şeyh Said isyânından (11-15 Şubat 1925), şeri'at uğruna çıkarılan fesadlardan ve Kubilay'ın Menemen'de (23 aralık, 1930) şehid edilmesinden söz edildiğine göre, bu şiir, Mustafa Kemal'e bir kânunla Atatürk soyadı verilmesinden (24 Kasım, 1934) önce söylenilmiştir. Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Mescidli-köyü'nden Âşık Maslekî'nin Gâzî için söylediği *Koşması*'nın da, aynı kânûn'un çıkarılmasından önce söylenildiği anlaşılır; Fıransızlar'ın ele geçirdiği, *İbtidâ harbini Mer'aş bitirdi* mısraını içine alan, buranın kurtuluşu (21 Ocak - 11 Şubat, 1920) yıldönümlerinden biri hakkındaki *destan*'ın ba'zı dörtlüklerinde, Atatürk'ten aldıkları cesâretle bu işi başarabildikleri anlatılmıştır⁶.

1937-38'de şâirlerimizin Atatürk'e dâir şiirleri için yeni bir konu başgöstermiştir: Hatay'ın bağımsızlığa kavuşması.. Birinci Dünyâ Savaşı'nda altı defa bombardımana uğrayan İskenderûn, 9 Kasım, 1334 (1918)'de İngilizler'ce işgâl edilmiş, ertesi yılın sonbaharında Fıransız idâresine bırakılmıştır. 1937'de, Fıransa-Sûriye Andlaşması'na göre, İskenderûn Sancağı yerine Mustakil Hatay Devleti, Türkiye'nin bu işe el atması sâyesinde kurulmuştur. Bu andlaşma 4 Temmuz, 1938'de yürürlüğe girmiştir; bağımsızlığa kavuşması ise 2 Eylûl, 1938'dir.

Hatay Türkleri'nin Fıransız idâresi altında tutsak olarak yaşadığı o günlerde, Antakya'nın bir köyünden ondört-onbeş yaşındaki Deli Ali-oğlu Âşık Ârif'in, esirlikten kurtulabilmeleri için Atatürk'ün yardımını dilediği "Bu sancaktan sür bunları" dediği *Destan*'ının bir dörtlüğünü veriyoruz:

*Türkiye bu gün (de) hazırdır hazır
Yardım etsin bize Hazret-i Hızır
Altmış tabur asker burada hazır
Tez günde gel Kemal Paşa*

Yine Hataylı Âşık Kul Mehmed'in buranın esirlik günlerinde çekilen acıları, bağımsızlığına kavuşunca duyulan sevinci duyuran iki *Destan*'ı, bağımsızlığına kavuşmasından onbeş gün kadar önce *Yeni Gün* gazetesinde 16 Ağustos, 1939'da yayımlanmıştır⁷; örnek olarak, Atatürk'e nasıl güvendiklerini anlatan bir kaç mısra'ını veriyoruz :

⁶ Ayşe Berk adlı kadın ozanımızın da, Atatürk hayatta iken söylediği anlaşılan uzunca bir şiiri vardır (İbrâhim Aslanoğlu, *Ayşe Berk, Sivas Folkloru*, nu. 22, Kasım, 1977, s. 21-22).

⁷ Bk. *Bellelen* nu. 167, s. 494, not - 54'e ilâve: Kul Mehmed'in bu iki *destan*ı *Yeni Gün* gazetesinde yayımlanmıştır (16, 17 Ağustos, 1939).

*Emir verdi bize Ata Baba'mız
Birgün olur selâmettir çabamız*

.....
*Her saatte Ata'm gelir dilime
Kim göz diker imiş nazlı ilime
İnkâr mıdır, Hatay işi yoluna
Malını mezatta sattı Antakya*

Tırabzon'lu Baba Sâlim'in de, Hatay'ın Türkiye topraklarına katıldığından (23-30 Haziran, 1939) önce, Atatürk hayatta iken söylenildiği anlaşılan, ondan "İleri!" emrini beklediklerini anlatan güzel bir *Destan*'ı vardır.

Ozanlarımız dışındaki şâirlerimizin de Hatay'ın kurtuluşuyla ilgili epeyi şiirleri vardır: İstiklâli için çalışmaların yürütüldüğü 1937'de yayımlanan *Ata'ya ve Hatay'a* adlı şiirinde Afif Evren,

*Doğdun üstünde Ata'm, verdi ılık nurlu başın
Kalbi Türk, varlığı Türk, herşeyi Türk, Türk Hatay'a*

diyordu. Hatay Devleti'nin kuruluşu üzerine (4 Temmuz, 1938), Antakyalı Reşid Lâmi' Efendi, Atatürk'e yazdığı *Bayram Tebriki* kıt'asında, Hatay'ın tam anlamıyla kurtulacağını müjdeleyen Atatürk'e,

*Gel yetiş imdâda artık, Ey Halaskâr, el-emân
Kalmadı sabrâ tahammül kurtar artık bizleri*

diye sesleniyordu. Nuri Gençosman'ın *Hatay'dan Ata'ya* adlı, ba'zı beyitlerini vereceğimiz şiiri, duygu, fikir zenginliği, âhenk bakımından da bu konudakilerin en değerlilerindendir; Hatay Devleti'nin kuruluşundan bir hafta kadar sonra, 13 Temmuz, 1938'de yazılmıştır :

*Sızlarken yüreklerde uzun yılların yası,
Hatay kurtulacaktır dedi Türk'ün Ata'sı.*

.....
*Bu ses şirin Hatay'ın kurtuluş müjdesiydi,
Bu ses hakkın, kuvvetin, azmin o gür sesiydi.
Çınladı bir yıl önce hasretli gönüllerde,
Esir yaşatmam dedi Türk'ü doğduğu yerde.
Bu seste içten gelen derin bir sızı vardı,
Bu seste şimşeklerin kırılmaz hızı vardı.*

.....

*Bu sestî kavuşturan bizi güzel Hatay'a
Târih bir çelenk ördü yine büyük Atay'a!
Zaferden başka zâten ne beklenirdi ondan,
Kurtaran sensin Ata'm, Türk'ü Ergenekon'dan!*

4 Temmuz, 1938'de Hatay Andlaşması'nın yürürlüğe girip buranın bağımsızlığa erişmesi Atatürk'ü çok sevindirmiş, yurdun her köşesinden aldığı kutlama tellerine, *Hatay millî mes'elemizin, dostça tedbirlerle müsbet neticelere ulaştırılmasından duyulan sevinç yerindedir* cevâbını verdirmişti; Hatay Devleti'nin kuruluşunu da, 3 Eylül'de, "Cumhuriyet Hükûmetinin bir başarısı olarak kutlamış, *Kurulan yeni devletin Başkan'ına, Meclis'ine başarılar, halkına saâdetler dileğini*" bildirmişti. Bunlar, artık iki ay kadar ömrü kalan Atatürk'ün millî sevinç ve kutlamalarının sonuncusu idi. Halk ve aydın sınıf şâirlerimizin, onun için, hayatta bulunduğu sıralarda işledikleri konu bakımından sonuncusu da Hatay millî mes'elemiz, bu ilimizin bağımsızlığına kavuşması olmuştur.

Buraya kadar verdiğimiz bilgi ve örneklerden anlaşıldığı üzere, şâirlerimiz, Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşı'nda Anafartalar Gurubu Kumandanlığı sırasında, 10 Ağustos, 1915'de düşmanı bu cebheden geri püskürtmesi kahramanlığından başlayarak, 2 Eylül, 1938'de Hatay devleti'nin kuruluşuna kadarki tarih vak'alarını işlemişlerdir; bu arada, annesinin ölümü, husûsî hayâtıyla ilgili ba'zı hâdiseler, ba'zı ayaklanmalar, esirlik ve savaş günlerinin acıları, kazanılan zaferlerin sevinci, yapılan inkılâplar, seyahatleri, heykelleri, resimleri, nutukları dolayısıyla hatiblik kudreti, sesinin te'sir ve âhengi, savaş meydanlarındaki kumanda emirleri, veciz ve güzel cümleleri şâirlerimiz için bitip-tükenmez ilhâm kaynağı olmuştur. Şâirlerimizin eserlerinde Mustafa Kemal için kullandıkları, ona yakıştırdıkları isim ve sıfatları tesbit ettik :

Alp, Arslan, Al-yeleli Arslan, Hakk'ın Arslanı, Sarı Arslan, Türk Arslanı, Yavuz Arslan, Yurdun Arslanı, Ata Baba; Bozkurt, Büyük Müncî, Büyük Önder; Dahi, Dahi-i Teceddüd, Demir-el; Gâzî-i Müebbed, Gâzî-i Sâhib-Kemal, Gâziyyü'l-Guzât; Güneş, Güneşler Güneşi; Halâskâr, Hazret; Baş Kahraman, Kemal-i Zafer, Baş Kumandan, Kurtarıcı; Millet Esiri; Paşa Baba, Yüce Paşa; Rehber; Server; Şâhin; Ülkü Tanrımız; Vatan Fedâisi; Zafer Kartalı.. Bu isim ve sıfatlar onun vatanseverliğini, fedâkârlığını, cesurluk ve kahramanlığını, yol göstericiliğini, kurtarıcılığını, büyüklüğünü, eşsizliğini, bu yüzden kendisine karşı duyulan güven ve minnetin, şükran ve sevginin birer sembolüdür. Gâzî Mustafa Kemal Atatürk ma'nevî, maddî kendine öz birçok yönleri ve unutulmaz yüce varlığıyla şîirlerimizde de yaşatılmış ve yaşamaktadır.

